Німецькі репресії щодо поляків

Цілі окупанта

З особливою затятістю переслідувалися поляки, яких підозрювали в антинімецьких настроях, ті, хто брав участь у русі опору та надавав допомогу євреям.

Найважливіша мета політики, яку вели німці на окупованих польських землях, полягала в повному підпорядкуванні поляків інтересам III Рейху (поняття «поляк» у цьому тексті ми розуміємо в національно-етнічних категоріях, не обговорюючи ситуації людей єврейської, української, литовської і ін. національностей, які до війни мали польське громадянство). Застосовуючи терор – розстріли, ув’язнення у тюрмах і таборах – вони прагнули усунути дійсних і потенційних лідерів руху опору, а також провідну верству народу (духовенство, вчителів і т.д.), а решту суспільства примусити коритися. З особливою затятістю переслідували поляків, яких підозрювали в антинімецьких настроях, тих, хто брав участь у русі опору та надавав допомогу євреям. Народ, позбавлений еліти, мав перетворитися на дешеву, неосвічену робочу силу, яку піддавали жорстокій експлуатації як в окупованій країні, так і в Рейху. Антипольська німецька політика призвела до смерті сотень тисяч чоловік, а ще тисячам завдала непоправної фізичної і психічної шкоди, яка відчувалася ще протягом багатьох років після закінчення війни.

Злочини, вчинені щодо поляків під час німецької агресії проти Польщі

Антипольська німецька політика призвела до смерті сотень тисяч людей, а ще тисячам вона завдала непоправної фізичної і психічної шкоди, яка відчувалася ще протягом багатьох років після завершення війни.

Німецькі воєнні дії проти Польщі від самого початку супроводжувалися злочинами, які вчинялися проти польського населення. У багатьох місцях німецькі військові підрозділи вчиняли тоді варварські обстріли і бомбардування об’єктів, які не мали ніякого військового значення. Їхньою метою було викликати паніку і морально зламати польських солдатів, які намагалися стримати ворога. Значення символу тих жорстоких дій набуло знищення

німецькою авіацією (Люфтваффе) містечка Велюнь неподалік від Лодзі, де зрівняли з землею більшість будинків разом із католицьким костелом, синагогою і цивільною лікарнею. Жертвами бомбардування такого типу стало також багато інших польських міст. Німецькі пілоти часто атакували поїзди чи колони цивільних біженців, обстрілюючи їх із бортової зброї. Вже після завершення боїв у багатьох місцях здійснювалися вбивства взятих у полон солдатів Польського Війська, а також цивільних, яких знаходили у місцях, котрі вважалися пунктами польського опору.

Вже після завершення боїв у багатьох місцях здійснювалися вбивства взятих у полон солдатів Польського Війська, а також цивільних, яких знаходили у місцях, котрі вважалися пунктами польського опору.

Вслід за військовими підрозділами через захоплені польські землі просувалися спеціальні оперативні групи німецької поліції (Einsatzgruppen), метою яких було забезпечення порядку в тилу армії. Ця мета досягалася через розстріли чи арешти поляків, котрі вважалися потенційно небезпечними для окупанта.

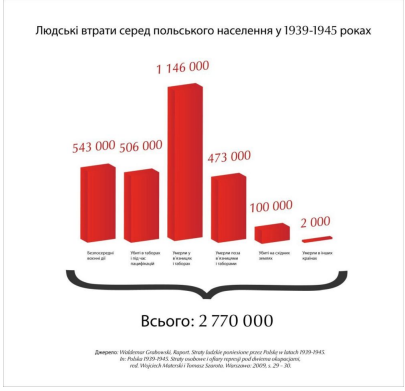

Репресії щодо поляків у період окупації

Від перших днів окупації німці вели широкомасштабну діяльність з винищення населення на польських землях, приєднаних до Рейху. Вони були законспіровані під кодовою назвою Intelligenzaktion (операція «Інтелігенція»). Для окупантів важливо було винищити місцеву еліту і, таким чином, позбавити польський народ керівної ланки. Найстрашніші результати ця операція принесла на Помор'ї – її символом стала кривава пацифікація Бидгощі. Значна

частина поляків, арештованих на Помор'ї, втратила своє життя у кількох десятках місць масових страт. Вони були розташовані, зокрема, в місцині Пясніца коло Гданська (тут убито приблизно 14 тис. чоловік), Ляс Шпенгавський коло Старограду Гданського (тут загинуло близько 7 тис. чоловік, зокрема, близько 1,7 тис. пацієнтів психіатричних лікарень у містечках Коцборово і Свецє), «Долині Смерті» біля Бидгощі і багатьох інших місцях. Кількість поляків, убитих німцями на Помор'ї від вересня 1939 до квітня 1940 року, оцінюється щонайменше у 30 тис. Але це все ж був не остаточний баланс людських втрат на польських землях, приєднаних до Рейху. Отож, протягом цього періоду у Познані й околицях було убито близько 2 тис. чоловік і таку ж приблизно кількість жертв принесли страти в Сілезії. У Лодзі і в околиці німці розстріляли близько 1,5 тис. жителів, у Мазовії – особливо у районі Остроленки, Цеханова і Вишкова – близько 6,7 тис.

В **Генерал-губернаторстві** початком масових репресивних дій слід вважати арешти інтелігенції, які проводилися перед Святом відновлення незалежності (11 листопада 1939 р.). Вони імовірно здійснювали задля того, щоб запобігти можливим антинімецьким виступам цього важливого для поляків дня та показати повне домінування німців в окупованій країні. У в'язниці та слідчі ізолятори тоді було заарештовано близько 1 тис. чоловік, зокрема, університетських викладачів, вчителів середніх шкіл, суддів, адвокатів, нотаріусів, лікарів, працівників державної адміністрації, промисловців, членів керівних органів купецьких і ремісничих об'єднань, а також католицьке духовенство. У місцях ув'язнення їх били і морили голодом. Хоча німці відносно швидко звільнили в'язнів (їхня відсутність паралізувала роботу лікарень, зачіпала також економічне життя), останні вийшли на свободу лише через кілька місяців. У Любліні у рамках даної акції було проведено також страту деяких в'язнів.

У списках людей на розстріл опинилися, поряд з уже названими представниками еліти суспільства, політичні діячі, активісти парамілітарних організацій, люди, звинувачені у володінні зброєю та радіоприймачами.

Листопадові арешти становили лише прелюдію до великої акції винищення поляків, яка відбувалася в **Генерал-губернаторстві** навесні 1940 р. Німці назвали її Ausserordentliche Befriedunkgsaktion (Aktion AB, «Надзвичайна операція з пацифікації»). Мета операції полягала в убивстві людей, які могли відіграти істотну роль в організації і підтримці руху опору. У списках осіб на розстріл опинилися, поряд з уже названими представниками еліти суспільства, політичні діячі, активісти парамілітарних організацій, люди, звинувачені у володінні зброєю і радіоприймачами. Цих в'язнів убивали під час масових страт у таких

місцях, як Пальміри біля Варшави, Кшеславіце біля Кракова, Рури Єзуїтські біля Любліна та Фірлей біля Радома. За оцінками, у рамках Aktion AB німці вбили близько 6,5 тис. чоловік. Невелика кількість арештованих, яким вдалося уникнути страти, була відправлена у загальних ешелонах в **концентраційні табори** Заксенхаузен-Оранієнбург і Аушвіц.

Нерідко під час акції з пацифікації німці убивали всіх жителів, незалежно від статі і віку.

Завершення репресивних акцій перших місяців окупації не означало кінця репресивної політики щодо поляків. Німецька поліція постійно переслідувала кола, які вважалися ворожими до окупанта, наносила сильні удари по структурах конспіративних організацій. Людина, яку арештовували не через якісь конкретні звинувачення, а лише через підозру в антинімецькій позиції мала небагато шансів вийти на свободу. Така особа потрапляла спочатку у в’язницю на тривалий, зазвичай багатомісячний період слідства. Вона перебувала тут у трагічних умовах: у переповнених камерах, на голодному пайку, без будь-якої медичної допомоги і серед постійних причіпок з боку охоронців. Все це мало зламати дух в’язня, якого потім допитували. Допити проводилися працівниками поліції безпеки, застосовувалося побиття дерев’яними палицями, металевими прутами, шпіцрутенами, шкіряними поясами. У поліцейських відділках також були приміщення, пристосовані для «допитів» такого типу. Там була можливість підвішувати в’язнів за руки до стелі чи також прив’язувати їх до спеціальних столів, щоб завдати якомога більшого болю під час биття. У всіх поліцейських відділках було багато випадків, коли в’язні вмирали під час тортур чи зазнавали травм, які призводили до каліцтва. Фіналом слідства ставав судовий розгляд перед тимчасовим чи спеціальним судом, який насправді був фарсом. Під час цього процесу в’язень не мав права голосу і міг тільки мовчки слухати засідання. Згадані вище суди на практиці не виносили виправдувальних вироків, вони вирішували тільки те, чи засудити в’язня до смертної кари, чи заслати на невизначений термін до концентраційного табору. Починаючи від 1942 р., німці замість таємного виконання смертних вироків, все частіше почали проводити публічні страти засуджених на шибеницях, встановлених у людних місцях. Свідком таких злочинів стала не тільки Варшава, а й багато інших місць.

Вже від перших місяців окупації німецька політика винищення сильно вдарила також і в жителів села. Масовані акції у сільській місцевості, у яких брали участь не тільки поліцейські підрозділи, а часом також військові, були викликані двома основними причинами. Першою з них була підтримка селянами руху опору, а особливо партизанських загонів. Також важливим

було прагнення німців домогтися від селян виконання накладених на них обов’язкових норм здачі зерна, картоплі, м’яса й інших сільськогосподарських продуктів. Репресивні заходи, які протягом періоду окупації зачепили близько 800 польських сіл, зазвичай полягали тому, що в даний населений пункт відправлявся, так званий, каральний загін, члени якого підпалювали окремі будівлі, а потім убивали частину захоплених жителів (від 5 до 50 чоловік). У багатьох селах були проведені такі пацифікації, коли розстрілювали чи відправляли в **концентраційні табори** всіх чоловіків (тобто, осіб старших 16 років), виганяли жінок і дітей, а потім повністю спалювали всі житлові і господарчі будівлі. Нерідко під час акцій з пацифікації німці вбивали всіх жителів, незалежно від статі чи віку. Найбільші акції такого характеру було проведено, зокрема, у селі Склоби і довколишніх селах (квітень 1940 р. – убито понад 700 чоловік), Міхньові (липень 1942 р. – убито 203 людини), Борові і сусідніх селах (лютий 1944 р. – убито близько 1250 чоловік, зокрема 300 дітей) та Ліп’яку-Майораті (вересень 1944 р. – убито 448 чоловік). Протягом усього періоду окупації багато поляків, які жили на селі, також стали жертвами індивідуальних страт, убивств і побиття, яке здійснювалося співробітниками відділень жандармерії, яка тут діяла.

Крім представлених форм безпосереднього винищення, важливим проявом німецької політики щодо поляків стало створення дуже складних життєвих умов. Вони проявлялися у загальній бідності – недостатньому харчуванні, відсутності медичної допомоги, тісноті помешкань, рабських умовах праці. Багато людей відчували фізичні і психічні наслідки цих реалій ще протягом багатьох років після завершення війни.

Докладні дані щодо втрат польського населення під **німецькою окупацією** досі вивчаються і уточняються. Однак мінімальна кількість убитих і загиблих оцінюється у 1,5 млн. чоловіків, жінок і дітей.

Репресії щодо поляків за надання допомоги євреям

Вже з перших днів окупації антисемітська політика німців супроводжувалася пропагандистською акцією, спрямованою на пробудження у поляків неприязні до євреїв. Використовуючи офіційні періодичні видання, а також плакати, фільми і виставки, організовані у великих містах, вони старалися змусити польське населення припинити будь-які контакти з особами єврейської національності. Після створення гетто ці дії доповнювалися обіцянками застосовувати найсуворіші покарання до кожного поляка, який надасть навіть найменшу допомогу людям, котрі намагалися врятувати своє життя.

Найсуворіше розпорядження губернатора Ганса Франка, відповідно до якого полякам за надання допомоги євреям загрожувала смерть, було оголошене у жовтні 1941 р. У ньому йшлося про таке: «Євреї, які без дозволу покидають виділений для них район, підлягають смертній карі. Така ж кара застосовується і до людей, які таким євреям свідомо надають притулок. Підбурювачі і помічники підлягають такому ж самому покаранню, як і виконавці, спроба вчинення правопорушення буде каратися як здійснене правопорушення». У наступному році, коли на польських землях німці проводили акцію ліквідації гетто, вивозячи їхніх жителів у табори масового знищення, це розпорядження було деталізоване. Нагадувалося, що смертна кара загрожує за будь-яку допомогу євреям, тобто, прийняття їх на ночівлю, передачу продуктів харчування, перевезення їх будь-якими транспортними засобами, придбання у них різних товарів тощо. Смертна кара передбачалася також для кожного поляка, який, знаючи про перебування єврея поза межами гетто, не повідомив про це німецьку владу. У радомському дистрикті ці розпорядження супроводжувалися наказом, переданим постам німецької поліції від їхнього коменданта Герберта Бьоттчера (нім. Herbert Böttcher), що у випадку виявлення у польському домі зброї або факту переховування євреїв, усіх його мешканців – у тому числі й дітей – необхідно знищити, а будівлі спалити. Такі дії повинні були стати пересторогою для інших поляків, які хотіли допомагати втікачам із гетто.

Відомо багато прикладів здійснення німцями масових убивств польських сімей, які переховували євреїв чи надавали їм допомогу продуктами харчування.

Відомо багато прикладів здійснення німцями масових убивств польських сімей, які переховували євреїв чи надавали їм допомогу продуктами харчування. Багато таких випадків мало місце в селах, де деякі польські селяни допомагали втікачам із гетто, які переховувалися у лісі, а також із настанням зими зважувалися надати їм притулок у своїх житлових і господарських будинках. Найбільшу данину крові сплатили мешканці сіл, розташованих в околицях Цепельова, неподалік від Радома. У грудні 1942 і січні 1943 р. німці проводили тут серію страт, убивши понад 30 чоловік, у тому числі, цілі сім’ї Ковальських,

Косьорів і Обухевичів. Понад половину вбитих становили діти до 16 років. Будівлі, які належали цим родинам, були пограбовані німцями, а потім спалені разом із тілами жертв. Витягувати останки вбитих із руїн спалених будинків потім змушували поляків із сусідніх господарств. Схожий сценарій мало вбивство, вчинене німцями у березні 1943 року у селі Сєдліска біля Мєхова. За переховування єврея тут було вбито сім'ю Баранків у складі п'яти чоловік. Символом тієї долі, яка чекала на жителів польських сіл, котрі рятували осіб єврейської національності, все ж стали події березня 1944 р. у селі Маркова, неподалік від Ланьцута. Багатодітна сім'я Ульмів зважилася прихистити у своїх будівлях вісьмох євреїв. Німці, яким про це донесли, вбили Юзефа Ульма, його дружину Вікторію, яка була на останніх місяцях вагітності, і їхніх шістьох малих дітей. Страчено також усіх євреїв, які переховувалися у цьому господарстві. Попри цей злочин, селяни із села Маркова і надалі переховували у своїх господарствах близько двадцяти чоловік єврейської національності, яким вдалося дочекатися закінчення єврейської окупації.

Німці, яким про це донесли, убили Юзефа Ульма, його дружину Вікторію, яка була на останніх місяцях вагітності, і їхніх шістьох малих дітей. Страчено також всіх євреїв, які переховувалися у цьому господарстві.

Серед поляків, які заплатили найвищу ціну за надання допомоги євреям, було також багато жителів міст. До таких належали, зокрема, члени сім'ї Вольських. У Варшаві, в саду біля свого дому вони збудували підземну схованку, у якій прагнуло знайти порятунок від німців близько сорока чоловік єврейської національності. Серед них був і Емануель Рінгельблум – відомий історик і літописець варшавського гетто. У березні 1944 р., за доносом, німці викрили схованку і вбили всіх євреїв, котрі там переховувалися, а також їхніх польських помічників.

Допомогу від поляків також часто отримували єврейські робітники, ув'язнені в таборах праці при промислових підприємствах, які працювали для потреб німецької армії. У Ченстохові, Кельцах, Островці, Пьонках і інших місцях польські працівники постачали євреям їжу, допомагали їм зберегти сили і врятувати, таким чином, життя. Символом такої допомоги стала доля молодого слюсаря із підприємства у місті Скаржиско-Каменна Тадеуша Новака. Його схопили у квітні 1943 р. під час передачі євреям хліба і привселюдно повісили на території підприємства, у присутності багатьох працівників, які змушені були спостерігати за стратою. Він висів на шибениці із руками, зв'язаними колючим дротом, і з табличкою на шиї зі словами: «За допомогу євреям і передачу листів».

Точна кількість поляків, яких убили німці за надання допомоги євреям, залишається невідомою. Сучасні дані дозволяють стверджувати, що вона становила мінімум 1 тис. чоловік. Кількість поляків, які за таку допомогу потрапили у слідчі ізолятори, в’язниці і концентраційні табори, була набагато більшою.

Тих поляків, яких заарештували за надання допомоги євреям і яким вдалося уникнути страти, як правило, відправляли у **концентраційні табори**. В архівних документах збереглися численні свідчення такого підходу з боку німецької окупаційної влади. Наприклад, у 1943 р. німці депортували в Аушвіц трьох жителів Шидловця – Вінценти Колбу, Стефана Ербеля і Мар’яна Назімка, які, ймовірно, брали участь у виробленні для євреїв фальшивих документів і допомагали їм переховуватися від німців. Хоча двох перших було переведено з Аушвіц у табори Бухенвальд і Маутхаузен, їм вдалося дожити до визволення. Доля Назімка, якого перевели у табір Флоссенбург, залишається невідомою. Того ж року німецька поліція арештувала групу жителів Кожєніц за звинуваченням у переховуванні євреїв. Щонайменше двох членів цієї групи було вивезено в Аушвіц, а звідти – в інші табори; Павло Вахлаченко дочекався визволення у таборі Літомєжице (філія концентраційного табору Флоссенбург), натомість Єжи Бургхардт загинув, імовірно, в Маутгаузен. В Аушвіц також було вбито жителя Радома Марціна Коваліка, «провина» якого полягала в посередництві під час передачі приватного листа, написаного одним із жителів гетто. Це всього кілька прізвищ із довгого списку в’язнів.

Точна кількість поляків, яких німці вбили за надання допомоги євреям, залишається невідомою. Сучасний стан наукових знань дозволяє ствердити, що вона становила щонайменше 1 тис. чоловік. Кількість поляків, які за цю допомогу потрапили до слідчих ізоляторів, в’язниць і **концентраційних таборів,** була набагато більшою.

др. Себастьян Пйонтковський

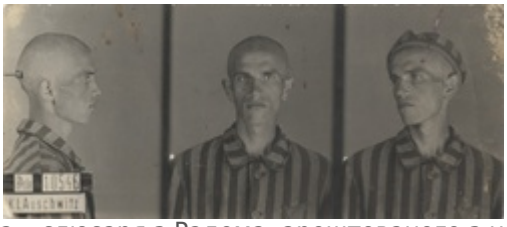

Табірне фото Чеслава Маркевича – слюсаря з Радома, арештованого з невідомих причин разом з братом Гжегожем та родичем Тадеушем Мєрніком і вивезеного до KL Auschwitz (табірний номер 10546), де він і загинув; (Державний архів у Радомі)

Службовці німецької опер-групи поліції безпеки разом з трьома поляками, засудженими на смерть воєнним судом. Фото зроблене у Плонську у вересні 1939 р.

Виселення села Горинь у жовтні 1940 р. Це село та ще 27 інших опинилися на території, відведеній німцями під військовий полігон біля Радома. Його жителям наказали покинути свої домівки. Під час виселення багато господарств було спалено. (Державний архів у Радомі)

Страта на залізничній станції у Рожках біля Радома, проведена німцями 12 жовтня 1942 р. Після випадкової перестрілки між групою польських підпільників і німецькою жандармерією тут публічно було повішено 15 чоловік. Тіла цілий тиждень залишалися на шибениці, біля якої за наказом німців повинен був робити тривалу зупинку кожен пасажирський поїзд, який проїжджав через станцію. У наступні дні німці повісили у різних місцях Радома ще 35 чоловік, серед яких було багато жінок; (Державний архів у Радомі

Страта у невстановленому місці під час німецької окупації

Страта 52 жителів Бохні і околиць, проведена німцями 18 грудня 1939 р. – перший на польських землях випадок застосування окупантами колективної відповідальності. За два дні до цього члени місцевої підпільної організації «Білий Орел» убили під час нападу на місцевий поліцейський відділок двох німців. На страті у якості спостерігача був присутній губернатор краківського дистрикту Отто фон Вехтер; (Державний архів у Радомі)

Артур Грайзер (нім. Arthur Greiser) - гауляйтер рейхсгау Вартеланд; (BArch)